

Descriind împrejurările organizării și desfășurării conferinței de la Miercurea din 23-24 februarie/7-8 martie 1869, Ioan cavaler de Pușcariu scria: „*Va să zică Ilie Măcelariu s-a folosit de dreptul constituțional al Ungariei, d'a forma în Ardeal un partid (Slavici i-ar fi zis grup) din «intelligenți» care să se unească la scopul ce-l va preciza conferința față de alte partide și de alți intelligenți, cari nu vor adera la convicțiunile lor*”¹. Nu este intenția mea să analizez în rândurile de mai jos în ce măsură formațiunile politice naționale românești din Ungaria dualistă își merită sau nu titulatura de „partid”. Atrag însă atenția asupra virtualei remarci „*la Slavici*” subliniind că grupul respectiv constituia în fapt comunitatea de opinie și de acțiune pasivistă care organizase evenimentul atât de bine încât reușise să anihileze, în câteva săptămâni, întreaga rețea activistă subordonată mitropolitului ortodox Andrei Șaguna.

Conferința de la Miercurea, a cărei istorie așteaptă încă să fie (re)scrisă², nu reprezintă însă decât un episod particular dintr-o lungă serie ce evidențiază tendința elitei politice românești din Ungaria de a se asocia în cadrul unor structuri gregare - grupuri/grupări/facțiuni - în încercarea constantă de a obține preeminența și de a se impune în fața conaționalilor. Ceea ce propun în rândurile de mai jos este un model de cercetare a acestor structuri, pornind de la o serie de împrumuturi dinspre teoriile sociologice pluraliste.

Înainte de aceasta consider însă utilă o succintă definire a termenilor.

De ce elită politică românească „din Ungaria” și nu „din Transilvania”, așa cum istoriografia română are tendința de a se exprima în mod constant? În primul rând pentru că, de jure, Transilvania istorică își încetează existența ca teritoriu administrativ autonom în decembrie 1865 intrând, în conformitate cu deciziile dietei de la Cluj, în componența Ungariei³. În al doilea rând, extinderea respectivei denumiri asupra tuturor teritoriilor majoritar românești de la Vest de Carpați, deși devenită de decenii un loc comun în istoriografie, este fundamental eronată, sacrificând particularitățile istorice regionale, de la caz la caz, când pe altarul geografiilor simbolice⁴, când pe cel al comodității în exprimare. Un alt argument este acela că întreaga elită politică românească din acest spațiu și-a desfășurat activitatea în cadrul sistemului constituțional al Ungariei și nu al Transilvaniei. Membrii elitei erau cetățeni ai Ungariei și nu ai Transilvaniei. Nu în ultimul rând, o atare reconsiderare terminologică este mai mult decât binevenită în condițiile necesității integrării istoriei mișcării naționale și a elitei politice românești din Transleithania în contextul mai larg al spațiului central-european.

Desigur, există și riscuri implicate de acceptarea acestei propuneri. Românii din Ardeal au subliniat constant în perioada dualistă apartenența lor la fostul Mare Principat al Transilvaniei, a cărui autonomie reprezenta unul dintre punctele „tari” ale programului național. Pornind de la această realitate, de fapt de la

* „This work was supported by CNCIS-UEFISCSU, project number PN II –RU PD – 425/2010”

1 Ioan cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane. Partea a II-a. Despre pasivitatea politică a românilor și urmările ei*, Ediție îngrijită de Nicolae Josan, București, 2004, p. 18.

2 Excelentul studiu al istoricului Bujor Surdu, *Conferința de la Miercurea (1869)* în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, VIII, 1965, p.173-211 își păstrează actualitatea prin ampla informație oferită și relevanța analizei, însă apariția unor noi surse și modificările metodologice survenite în ultimele decenii impun necesitatea unor abordări alternative.

3 *Protocolul și cartea de documente a Dietei Marelui Principat Transilvania conchiemata în libera cetate regia Clusiu pe 19-a Novembrie 1865*, Clusiu, 1866, p. 20.

4 Vezi Sorin Mitu, *Europa Centrală, Răsăritul, Balcanii: geografii simbolice comparate*, Cluj-Napoca, 2007, p. 7-15.

această circumscriere identitară pe care și-au asumat-o, demersul anterior propus poate să apară nivelator și într-o oarecare măsură nedrept tocmai față de cei studiați, impunându-le post-factum o etichetă de care, la timpul respectiv, au încercat cu tot dinadinsul să se debaraseze. Asumându-mi amintitul risc și rămânând la opinia dintâi exprimată nu pot să nu subliniez totuși necesitatea unei dezvoltări viitoare a acestui subiect, care să aducă și necesarele clarificări terminologice.

De ce între 1869-1896? Pentru că acest interval nu este în fapt decât o epocă de tranziție ce trebuie studiată și explicată ca atare înainte de a fi înglobată unei mai ample perspective asupra experienței politice a românilor din monarhia dualistă. Acum se face trecerea de la „vechiul regim” al manifestărilor pașoptiste și liberale spre noile realități ce au caracterizat debutul secolului XX: modernizarea structurilor, a discursului, a tacticilor electorale și implicarea sporită a maselor românești în procesul electiv⁵.

În fine, de ce „structuri elitare gregare”? Deoarece implicarea politică a românilor din Ungaria dualistă (adică a întregului corp electoral, nu doar a membrilor elitei) trebuie explicată și pornind de la rezultatul interacțiunii dintre aceste structuri. Pe tot parcursul perioadei 1869-1896, elita politică românească din „țările coroanei maghiare” a fost împărțită în diferite grupări, pe care istoriografia le-a recuperat ulterior după criterii mai mult sau mai puțin subiective, de obicei într-o perspectivă tributară dihotomiilor: activiști vs. pasiviști, șaguniști vs. mironiști, ardeleni vs. bănățeni etc. Deoarece fiecare dintre aceste grupări era sprijinită de cel puțin una sau două instituții (ecleziastice, economico-financiare, culturale), fiind în același timp caracterizată de existența unei ierarhii organizată pe 3-4 niveluri, am preferat utilizarea sintagmei „structuri elitare gregare” termenilor consacrați în paradigma pluralistă de „grupuri de interese”/„grupuri de presiune”. Motivul acestei opțiuni lexicale ține de un simplu scrupul metodologic: în lipsa unor adaptări teoretice autohtone ale respectivei paradigme la specificul sociologic al elitei românești din Ungaria dualistă și în lipsa cercetărilor care să demonstreze cu certitudine încadrarea susmenționatei grupări în categoria „grupurilor de interese”, varianta neutră și oarecum scolastică a „structurilor elitare gregare” poate fi momentan mai oportună.

Sintetizând: voi atrage atenția în rândurile ce urmează asupra existenței unor posibile grupuri de interese românești în Ungaria anilor 1869-1896, a căror activitate s-a manifestat prioritar, sau a reverberat puternic, în domeniul politic; voi schița un cadru metodologic care poate ajuta la înțelegerea și explicarea activității lor; în fine, voi încerca să ofer câteva exemple care să probeze potențialul acestui tip de abordare atât pentru dezvoltarea istoriei elitei românești cât și pentru o mai corectă înțelegere a istoriei „mișcării naționale”.

A. Structurile elitare gregare și ceilalți actori politici

Plecând de la datele oferite de istoriografie, la nivelul anului 1869 pot fi identificate în rândul elitei politice românești din Ungaria trei mari posibile grupuri de interese: două în Ardeal (activiștii-șaguniști; pasiviștii) și unul în Banat (cel condus de Alexandru Mocioni). Această situație a persistat până în 1881, când s-au manifestat noi actori colectivi: activiștii proguvernamentali conduși de mitropolitul Miron Romanul⁶ și, încă sub semnul întrebării, așa-zișii albiști, avându-l în frunte pe nepotul anterior menționatului ierarh, Partenie Cosma - directorul băncii „Albina”. Trebuie notat aici că ambele grupări fuseseră constituite prin intervenții ale bănățenilor susținute de Alexandru Mocioni⁷, care ulterior pare să fi pierdut, cel puțin parțial, controlul asupra lor. După 1884 locul activiștilor-șaguniști a fost luat, în cadrul Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria (PNRTU) de către tribuniști, aceștia din urmă reprezentând rodul strategiilor de reproducere elitară ale celor pe care i-au înlocuit. Noua structură tripartită (bănățeni, tribuniști, pasiviști) s-a menținut până în 1892 când, luând ca pretext disputele legate de Memorandum, o alianță între tribuniști și pasiviștii conduși de Ioan Rațiu a dus la marginalizarea grupării Mocioni și la eliminarea ei definitivă din cercurile de decizie politică ale românilor din Ungaria⁸. În acest moment nu se mai punea problema tacticii: activism vs. pasivism, ci doar a

5 Liviu Maior, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Cluj-Napoca, 1986, p. 42-51.

6 Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII, Sibiu, 1913, p. 35-38.

7 Eusebiu R. Roșca, *Monografia Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului începând de la repausarea arhiepiscopului-mitropolit Andrei baron de Șaguna până astăzi. Contribuții istorice*, Sibiu, 1937, p. 17-25; Alexandru Onojescu, *Visarion Roman. O viață între succese și iluzii*, st. introd. la vol. Bujor Surdu, *Visarion Roman 1833-1885*, ed. îngrijită de Alexandru Onojescu și Vlad Popovici, Cluj-Napoca, 2008, p. 27.

8 L. Maior, *Memorandul. Filosofia politico-istorică a petiționalismului românesc*, București, 1992, p. 165-168.

Alături de acestea, un element ce definește prin excelență grupul de interese este spiritul gregar. Membrii săi conlucrează și se sprijină reciproc deoarece:

1. au același obiectiv;
2. sunt obligați sau cointeresați de varii tipuri de relații;
3. încearcă să oblige sau să cointerezeze utilizând varii tipuri de relații.

În fine, nu doar apariția, structura și funcționarea, ci și obiectivele trebuie urmărite în analiza un grup de interese. În cazul particular avut în vedere de acest studiu, obiectivul tuturor celor șase structuri elitare gregare a fost identic: obținerea unei poziții care să le permită dictarea direcției politice a mișcării naționale, astfel că un real interes prezintă doar modul în care fiecare în parte și-a structurat obiectivele secundare și a ales să se apropie de ținta dorită.

În loc de concluzii

Înțelegerea activității politice a românilor din Ungaria ca suma relațiilor unor structuri elitare gregare și încercarea de a explica în această cheie evoluții și atitudini perpetuate timp de o jumătate de secol este susceptibilă de a oferi rezultate mai mult decât interesante. Pentru aceasta este necesar un solid cadru metodologic, care să aibă atât rolul de a valida științific rezultatele cercetării, cât și de a oferi celor interesați un model de referință. Ceea ce am prezentat în rândurile anterioare nu este decât un crochiu, intenția principală fiind de a enumera principiile de bază ale aplicării teoriilor pluraliste și de a demonstra astfel posibilitatea utilizării lor, însoțite de adaptările de rigoare, în cercetarea vieții politice a românilor din Transleithania. Rămâne ca pe viitor cercetări monografice dedicate fiecărei grupări în parte să evalueze condiția acestora și să stabilească în cazul cărora dintre ele poate fi luată în calcul transformarea dintr-o simplă structură elitară într-un grup de interese.